

Petki Pál

Az időbeliség mint a létben-szituáltság konstitutívuma

A fundamentálonológiaiag értett időbeliségről

A hagyományos időfelfogás az időt kétszeresen is a külsődlegesség modalitásában gondolja el: egyrészt az ember, másrészt saját struktúramozzanatai vonatkozásában. Ezzel szemben Heidegger fundamentálonológiai időkonceptiója az időbeliséget mindkét vonatkozásban immanens egzisztencialitásként értelmezi.

Az alábbiakban annak kimutatására teszünk kísérletet, hogy a fundamentálonológiaiag értett időbeliség lényegileg az ember mint *jelenvalólet* létben-szituáltságának modalitására vonatkozik, amelynek horizontjából tekintve az időbeliség hagyományos fogalma, és ezzel összefüggésben a múlt, jelen és jövő fogalmának klasszikus jelentése alapvetően átértelmeződik. Mivel a dolgozat ebben a formában egy hosszabb terjedelmű írás rövidített változata, hangsúlyosabban az időbeliség fundamentálonológiai vonatkozásait érinti, miközben számos, a hagyományos időkonceptiót is külön tematizáló, kimondottan komparatív célzatosságú fejtegetés kimarad belőle. Ennek következtében a hagyományosan értett időbeliségre tételesen tematizált formában csak rövidebben térünk ki, máskülönben a dolgozatban a komparatív szempont közvetetten, a másság révén való utalás formájában érvényesül.

Az időbeliség

mint a véges egzisztencia önmagasági mozgalmassága

Heidegger megítélésében az eredendő időbeliség¹ a *jelenvalólet* (*ittlét*, *Dasein*) időbelisége, ez pedig az ember létben szituáltságának modalitását megtestesítő gondstruktúra *egész* voltának és magának ennek a strukturalitásnak, vagyis a gond-lét strukturális tagoltságának a figyelembevételével értelmezhető adekvátan. Ennek értelmében az artikulált egész szimultaneitásának fogalmi megragadása biztosíthatja azt az értelmezési horizontot, amelyből a gond-létként egzisztáló emberi jelenvalólet időbeliségének értelme, jellegének megfelelően, elgondolható.²

Petki Pál (1956) – filozófiatanár, Áprily Lajos Főgimnázium, Brassó, doktorandus, BBTE, Kolozsvár, palpetki@yahoo.com

¹ Heidegger származékosnak tekinti mind a *teoretikus* (filozófiai vagy fizikatudományi), mind a „világ dolgaira hanyatlott” *gondoskodó egzisztencia* gyakorlati szempontoknak alávetett célirányos időviszonyulását. Ehhez képest a *jelenvalóság*ot mint az embernek a létben való feltűnését és abban való szituáltságának módját (belevettség, fakticitás, önmagát-előzés, végesség stb.) jellemző, illetve konstituáló időbeliség eredendőnek minősül.

² A fenomenológiai látásnak ezt az alapvető elvét tartja például szem előtt implicite Heidegger, amikor a gond egzisztenciális értelmének elemzése kapcsán „a jelenvalólet struktúraegészének *eredendő* egész-voltára vonatkozó kérdés”-ről beszél (Vö. Martin Heidegger: *Lét és idő*. Bp. 1989. 333.), amit később, mint alapvető fenomenológiai módszertani elvet tételesen

A jelenvalólét gond-létének heideggeri koncepciója mint két végesség között kifeszülő egzisztencia „mozgalmassága” értelmezhető, amelyet az időbeliség vonatkozásában Heidegger fundamentálonológiai interpretációja alapvetően a belevettség, az előlegző elhatározottság és az ontológiailag értett eredendően bűnös lét kategóriáival ír le.³ Ezekben ez az egzisztenciális mozgalmasság a „vektoriális” (iránnyal rendelkező, direkcionális) időeksztrázisok szimultaneitásában ragadtatik meg.

Az előlegző elhatározottságot Heidegger mint a jelenvalólét tulajdonképpen egész létét, tagolt struktúraegységének egységét lehetővé tevő egzisztenciálét értelmezi, amely ebben a fundamentálonológiai meghatározottságban „[...] a legsajátabb kitüntetett lenni tudáshoz viszonyuló lét”.⁴ Ebben az interpretációban az előlegző elhatározottság a jelenvalólét *egzisztenciál-ontológiai állásfoglalása* az egzisztenciát megnyitó belevetés és az egzisztenciát lezáró halál végességei között konstituálódó létezés létben-szituációs meghatározottságával szemben. A jelenvalólét egzisztenciájának gondként meghatározott létértelme ebben a vonatkozásban azt jelenti, hogy e létező létének alpmeghatározottsága nem a belevettséghez viszonyított „minden további nélküliség”,⁵ hanem hogy ez az egzisztencia a végesség másik pólusa felé önmaga létszituációjához (létben-szituációjához) önmaga irányába elkötelezett viszonyulásban *lezajlik*, azaz a tétszerűség ontológiai súlyával terhelt *megtörténik*.

Az előlegző elhatározottság mint a jelenvalólét létben szituációjának modalitásaira (kétirányúan véges fakticitására) vonatkozó ontológiai állásfoglalás egzisztenciáléjában alapvető időbeliségi vonatkozás húzódik meg, amelynek alapján a jelenvalólét időbeliségének értelme *tartalmi vonatkozásban*, a saját lét tétjellegének irányában gondoskodó lét lényegi mozzanatai vonatkozásában, adekvátnan interpretálható.

Heidegger értelmezésében az előlegző elhatározottság „előlegzésében” sajátos jövő-dimenzió rejlik. Az előlegzés a belevettségtől elmozduló végességéhez, a halálhoz mint legsajátabb *lehetőségéhez* előrefutó egzisztencia „csekedete”, amely ezt az egzisztenciát a tulajdonképpeniség módusába juttatja.⁶ A tulajdonképpeniség fogalma itt a sajátként vállalás

is megfogalmaz: „[...] fenomenálisan a struktúraegész egész-volta az elemek összeépítése által nem érhető el. [...] A jelenvalólét léte, mely ontológiailag a struktúraegész mint olyant hordozza, akkor válik számunkra megközelíthetővé, ha teljesen átpillantunk ezen az egészen egy eredendően egységes fenoménre, mely már megtalálható az egészben oly módon, hogy minden egyes struktúramozzanat ontológiailag az ő strukturális lehetőségén alapul.” Uo. 334. Ugyanezt a gondolatot húzza alá a gond időbeliségi szempontból való elemzése kapcsán az a megállapítás is, hogy „A gond mozzanatai nem darabonként rakódnak egymásra [...]” – Uo. 540. (Kiemelések Heideggertől. A továbbiakban idézett szövegrészekben szereplő kiemelések, amennyiben más megjegyzést nem fűzünk hozzájuk, minden esetben a szöveg szerzőjétől származnak.)

³ Ez a megállapítás természetesen messzemenően redukív, amennyiben eltekint az egzisztencia létben-szituált-sága időbeliségi értelmezésének gazdag fundamentálonológiai fogalmi apparátusától, és csak a jelzett kulcsszavak mentén azonosítható vonatkozásokra összpontosít.

⁴ Vö. M. Heidegger: *Lét és idő*. 536.

⁵ „A jelenvalólét [...] nem állítja meg a világba való belevetés aktusát; a benne levő »mozgalmasság« nem jut »nyugvópontra« azért, hogy a jelenvalólét most már »jelen van.«” – Uo. 568.

⁶ A halálhoz mint saját lehetőségéhez előrefutó lét fenoménjének adekvát interpretálása érdekében Heidegger külön kihangsúlyozza annak a sajátos lehetőségkategóriának a jelentését, amelyről itt szó van, és amely lényegileg különbözik a lehetőséget a szokványos lehetőség-valóság korreláció sémájában elgondolható lehetőségfogalomtól. A halálhoz mint saját egzisztenciájának lehetőségéhez viszonyuló jelenvalólét számára ez a lehetőség mindvégig a lehetőség modalitásában marad, nem hordozza magában a megvalósulásban lehetőségként való megsemmisülés tendenciáját, mivel ennek a lehetőségnek a megvalósulása az egzisztencia lehetetlenségének megvalósulásával lenne egyenértékű. Ennek megfelelően a halálhoz való előrefutásban, a halálnak mint lehetségesnek az előlegzésében a lehetőség lehetőségjellege nemhogy csökkenne, hanem éppen hogy a „mértéken felüliség” irányába növekszik: „A halál minden valamihez való viszonyulás, minden egzisztálás lehetetlenségének lehetősége. Az e lehetőségbe való előrefutásban a lehetőség »egyre

szabadságmodalitása összefüggésében értendő, amelynek alapján ez a lehetőség mint *saját* lehetősége, azaz *magát magához* eljönni-hagyás határozódik meg, és ennek alapján mint a lehetőség lehetőségben tartása: „[...] az előlegző elhatározottság a legsajátabb lenni tudáshoz *viszonyuló lét*. Ez csak úgy lehetséges, ha a jelenvalólét *egyáltalán képes* legsajátabb lehetőségében magához eljönni, és a lehetőség ebben a magát-magához-eljönni-engedésben megmarad lehetőségnek, vagyis egzisztál.”⁷ Ebben a jelenvalólét gond-létét illető strukturális összefüggésben Heidegger egyúttal a *jövő* fundamentálonológiai értelmét is leszögezi: „A kitüntetett lehetőséget megtartó, benne magát magához *eljönni*-engedés nem más, mint az *el-jövő* (a jövő) eredendő fenoménje. Ha a jelenvalólét létehez hozzátartozik a *halálhoz viszonyuló* tulajdonképpen, illetőleg nem-tulajdonképpen lét, akkor ez csak mint *eljövendő* lehetséges [...]”⁸

A jövő mint az időbeliség kivetülésiránya ebben az értelmezésben tehát mint a jelenvalóléthez magához az eljönni-hagyás szabadságmódusában lehetővé tett *el-jövés* határozódik meg, ahol az *el-jövő* maga a jelenvalólét.⁹ Az így elgondolt jövő elsődleges elmozdulásiránya tehát, amit az előlegző elhatározottságban megvalósít, az előlegzés módján való *el-jövés* az egzisztenciához: „Az előlegzés teszi a jelenvalólétet tulajdonképpen *eljövendővé*, mégpedig úgy, hogy az előlegzés maga csak annyiban lehetséges, amennyiben a jelenvalólét *mint* egyáltalában *létező* eljön magához, azaz léteben egyáltalában *eljövendő*.”¹⁰ Ameddig egzisztál, vagyis ameddig fogalma szerint „jelenvalólétként” létezik, azaz „jelen van a létben”, a jelenvalólét számára a halál lehetőségként, mégpedig egzisztenciája lehetetlenségének lehetőségként létezik. Az egzisztáló jelenvalólét számára ez a lehetőség többnyire a szokványos/vulgáris időfelfogás értelmében értett jövőbeli, „ahová” értelemszerűen valamikor „megérkezik”. Ez a magatartás a halálhoz mint valami teljességgel külsődlegeshez viszonyul, mint ami az emberi egzisztenciától, az ember „jelenvalóságától” teljesen idegen. Az ember mindenekelőtt és többnyire így viszonyul a halálhoz. És itt egyáltalán nem arról van szó, hogy a halált ne a saját élete végeként értelmezné és ne tartana tőle, hanem arról, hogy az egzisztencia végességét annak hozzá képest külső határpontjaként érti meg, ami benne magában nincsen meg, így ő egzisztenciájában alapvetően önmagában végességmentesen közeledik valami külső-távoli felé. Az időbeliség értelme szempontjából ennek a viszonyulásnak a következménye az, hogy ebben a viszonyulásban a jövő mint külső-távoli, az egzisztenciát nem érintő létdimenzió tétéleződik, amely *felé* valósággal a térbeliség képzetét sugalló módon integritásunkba zártan, *homogén* (az idő *külső* végességvonalkozására által fel nem szabdalt) entitásként haladunk. Ebben az elgondolásban a jövő nem az egzisztenciának a saját eksztázisa, hanem az mintegy a saját mindenkori jelenidejűsége eksztázis nélküli dimenziójának lényegileg időnkívüliségi állapotában „mozog” a külső-távoli jövő *felé*. Az időmozzanatok egymáshoz képest való külsődlegességének eszméje teljességgel a Heidegger által vulgáris

növekszik«, vagyis úgy tárul fel, mint ami egyáltalán semmiféle mértéket, semmiféle többet vagy kevesebbet nem ismer, hanem az egzisztencia mértéknélküli lehetetlenségének lehetőségét jelenti.” – Uo. 447.

⁷ Uo. 536.

⁸ Uo.

⁹ A szabadságmozzanat itt annyiban áll fenn, hogy a halálhoz viszonyulás módja a jelenvalólét részéről az inautentikusságba is süllyedhet, sőt a halálhoz való viszonyulás uralgó módja éppen az előle való menekülés, az „akárki” személytelenségébe való utalás és a kiszámíthatóság módján történő fölötte való *rendelkezés* formájában. Ha a halálhoz mint az egzisztencia lehetetlenségének lehetőségéhez másképpen, az eljönni-hagyás módján viszonyulhatunk, akkor ez azt jelenti, hogy az egzisztencia *szabad* erre a viszonyulásra.

¹⁰ M. Heidegger: *i. m.* 536.

időfelfogásnak nevezett időkonceptió jellemzője, amelynek számára a múlt voltként *már nincs*, a jövő *még nincsként* nincs, az egyedüli „valóságos” idő a jelen.

Ezzel szemben a halálhoz mint az egzisztencia lehetőségének lehetetlenségéhez előrefutó előlegző elhatározottság *előlegzésében* rejlő jövővonatkozás a jövőt a jelenvalóléthez eljövöként magába az egzisztenciába helyezi vissza, sőt mint „maga-magához” eljövőt eleve az egzisztencia immanens eksztázisaként érti meg. Ennek az eksztázisnak az iránya a bevett időfogalom direkcionálisával ellentétes, Heidegger értelmezésében ugyanis a jelenvalólét az előlegző elhatározottság előlegzésében *visszajön* önmagához.

Ennek a visszajövésnek az ontológiai tartalma szempontjából a mozgás iránya és alanya egyaránt jelentőséggel bír. A halálhoz előrefutó, annak lehetőségét mint „legsajátabb lenni tudásának” lehetőségét a jelenvalólét számára elhozó előlegző elhatározottságban maga a jelenvalólét, annak véges létlehetősége *jön el*, azaz *vissza* magához a jelenvalóléthez, annak jelenlétében önmagához.

Ez a vissza-hozás, a végességnek magának az egzisztenciának a jelenében való aktuálissá tétele természetesen nem a ténylegesség értelmével bír, az előlegző elhatározottság nem magát a halált hozza el az emberi jelenvalólét számára. Csak saját egzisztenciális állagába helyezi vissza az egzisztencia lehetetlenségének lehetőségeként értett, a belevettség végesség-pontjából elmozdult (a halál felől értelmezett) végességét. Ez pedig azt jelenti, hogy a jelenvalólét időbeliségi végessége nem a belevettség és a halál végpontjaival meghatározott külsődleges, őt magát jelen-való egzisztenciája fennállásának tartama alatt különben nem érintő végesség, hanem hogy a jelenvalólét fennálló egzisztenciájának idején, mintegy „létének kellős közepén” véges.¹¹ Ily módon a halálhoz nem „közeledünk”, mert a *közeledés* lényegileg külsődlegességi viszonyra utal, hanem a halálban *saját véges létünk* jön el hozzánk. Ebben az eljövésben, mint már jeleztük, sajátos szabadságmozzanat rejlik, az eljönni-engedés¹² modalitásának formájában, ugyanis a halálhoz való emberi viszonyulás számára a *menekülés-kitérés-vele való gondoskodó rendelkezés* magatartása is lehetséges, sőt az ember rendszerint így viszonyul hozzá. Az előlegző elhatározottságban mint a jelenvalólét létben szituáltságát illető *ontológiai állásfoglalásban* saját véges létünknek a mindenkori egzisztenciába való vissza-hozásával azt ennek az egzisztenciának az immanenciájaként éljük meg.

Az egzisztenciának a belevettség végesség-pontjából kimozduló végessége (a halál felől értelmezett végessége) immanenzitizálását a jelenvalólét a *vállalás* ontológiailag eredendő, nem morális értelemben vett egzisztenciáléja révén valósítja meg, amely mint ilyen úgyszintén az eljönni-engedés szabadságmozzanatával van lényegi összefüggésben. Az előlegző elhatározottság *elhatározottság*-mozzanatában éppen a halálhoz viszonyulás ontológiai attitűdjének a vállalásjellege fejeződik és hangsúlyozódik ki, ennek értelmében az előlegző elhatározottságban a jelenvalólét az egzisztencia lehetőségének lehetetlenségét mint *legsajátabb* lenni-tudását,

¹¹ Vö. Nyíri Tamás: *Filozófiatörténet*. Bp. 1983. 458.

¹² A lenni-hagyás kategóriája nemcsak a fundamentálonológiaiában és nemcsak a jelenvalólét sajátos időbeliségének értelme vonatkozásában, hanem Heidegger más gondolkodói időszakában és más tematizálásokban is kulcsszerepet játszik. Az elrejtettség fenoméne felől értelmezett szabadságkategória vonatkozásában például a létnek a jelenvalólét általi „lenni-engedéséről” beszél, amiben hasonlóképpen szabadságmozzanatot, ontológiai alternatívát azonosíthatunk. Megítélésünk szerint a „jelenvalólét” megnevezés *lét-idő* vonatkozásában ugyancsak egyfajta „létet lenni engedési” viszony rejlik.

legsajátabb lehetőségét éli meg. A sajátnak e sajátként elismerés módján való vállalásában az egzisztencia halál felőli végessége magának az egzisztenciának a jelen-való-létébe helyeződik.¹³

Az előlegző elhatározottságban tehát az előlegzésben rejlő jövő-mozzanat az elhatározottságban mint a jelenvalólétnek a belevetettségi pontból kimozduló, „kétoldali” (a halál vonatkozásában is értelmezett) véges létéhez való egzisztenciális állásfoglalásában elsődlegesen az *el-jövés* és *visszajövés* értelmével bír, amennyiben ebben a viszonyulásban a jelenvalólét ezt a végességet mint *saját mindenkori* létlehetőségét, legsajátabb lenni-tudását fogadja el. A jövő-oldalon elhelyezkedő végességnek az előlegző elhatározottságban való vissza-jövése azonban a jelenvalólétet végességének másik vonatkozásával, eredendő voltságként értett belevetettséggel is szembesíti, vagyis a jelenvalólét kettős végességét ennek jelen-létében „találkoztatja”.

Ennek a két végességnek az előlegző elhatározottságban történő találkozása fenoménjének értelmezéséhez Heidegger a fundamentálonológiaiul értett „bűnös lét” kategóriáját használja fel: „Az elhatározottság tulajdonképpen csak *mint véghez viszonyuló megértő lét*, azaz mint a halál előlegzése lehet azzá, amivé lehet. [...] Az elhatározottság annyit tesz: hagyni előrehívni magunkat legsajátabb bűnös-létünkre.”¹⁴

Megjegyezzük itt, hogy a fundamentálonológiai bűnfogalomnak semmi köze sincs a teológia vagy a hétköznapi vallásos lelkiület bűnfogalmához, ahol a bűn (beleértve az „eredendő bünt” is) alapvetően következmény jellegű, és lényegileg a cselekedetekre (azok megtételére vagy meg nem tételére) vezethető vissza.¹⁵ Nincsen szándékunkban itt a bűn fenoménjének

¹³ Véleményünk szerint a halálhoz való autentikus (mert a *maga* létszituacionalitásához való) viszonyulás fundamentálonológiai elemzésének elsődleges szándékát és fenomenológiai irányulását tekintve semmi köze sincs ahhoz a kérdéshez, hogy az ember „pszichológiailag” hogyan viszonyul a halálhoz, illetve hogy az ember pszichológiailag nem képes elfogadni a halált. A halál fenoménjére vonatkozó egzisztenciális analitika a halált az ember létben-szituációs modalitásának *faktumaként* kezeli, és annak az emberi viszonyulásnak a fenomenális állagát írja le, amely a halálhoz mint létezési módjának megszüntethetetlen adottságához, „sorseseeményéhez” viszonyul. Nem mond és nem akar mondani semmit az embernek a halál jelenségéhez kapcsolódó pszichikai reakcióiról, amelyeket természetesen egyértelműen az elutasítás és el nem fogadás jellemez. Megítélésünk szerint egy dolog a halálnak létszituacionalitási modalitásként való objektív fenomenológiai leírása, és más dolog a hozzá való, elfogadni nem tudás módján történő szubjektív viszonyulás. A fundamentálonológianak nem tulajdoníthatunk olyan pragmatista szándékot, hogy pszichológiailag elfogadhatóvá szerette volna tenni az ember számára a halált. A jelenvalólét kategóriájának fundamentál- és bármilyen ontológiai relevanciája nem azon áll vagy bukik, hogy mennyiben járul hozzá ahhoz, hogy az ember a halál eseményét szubjektíve elfogadja. (Ezzel ellentétben Vajda Mihály például a jelenvalólét fundamentálonológiai relevanciájának kérdését az ember halálhoz való pszichikai viszonyulásának szemszögéből vizsgálva, azt ontológiaiul alkalmatlan kategóriának minősíti, és a heideggeri fordulatot egy ehhez köthető radikális diszkontinuitásként értelmezi. Vö. Vajda Mihály: *A posztmodern Heidegger*. T-Twins Kiadó, Lukács Archivum, Századvég Kiadó 1993.) Az természetesen más kérdés, hogy az egzisztenciális analitika *utólagosan* alapját képezhette különböző alkalmazott filozófiai, esetenként kimondottan pragmatikus célzatosságú, akár terápiás gyakorlatoknak, például a *daseinanalízis* vagy *logoterápia* formájában. (Vö. például Molnár Péter: *Változó időtartamú analízis és elébe ugró gondoskodás. Lacan és Heidegger*. Erdélyi Múzeum LXXVII(2015)4. 29–36.

¹⁴ M. Heidegger: *i. m.* 508.

¹⁵ Ebben az értelemben például a bünt „elkövetjük”, de az a lehetőség is megvan, hogy ne kövessük el, amennyiben tartózkodunk a bünt generálól cselekedetektől; ugyanakkor az így értett bűnösséget a fokozatosság jellemzi, kisebb vagy nagyobb mértékben lehetünk bűnösök. Mindez nem érvényes a fundamentálonológiaiul értett „eredendő bűn” fenoménjére: ez egyrészt nem cselekedet-függő (amennyiben bármely cselekedet a belevettséghez képest szükségképpen az *utólagosság* pozíciójában van, márpedig a fundamentálonológiai bűnfogalom szerint az ember *eleve*, belevetett egzisztenciája folyán bűnös), másrészt egyszer s mindenkorra adott mértékű, kizárja a fokozatosságot. (Vö: „A »bűnösség« a jelenvalólét létéhez tartozik, és sem nem növekedhet, sem nem csökkenhet. *Megelőz* mindenfajta kvantifikációt, [...]. A jelenvalólét lényegszerűen bűnös, nem pedig úgy, hogy *némelykor* bűnös, s *azután ismét* nem az.” – Uo.)

fundamentálonológiai leírását részleteiben elemezni, ez igen hosszú szövegértelmezési próbálkozást feltételezne, és el is térítene tulajdonképpeni témánktól.¹⁶ Ezért a sajátos heideggeri bűnfogalmat, a bűn „létfogalmát” most csak röviden és kizárólag a jelenvalólet időbelisége vonatkozásában vesszük szemügyre.

A bűn fundamentálonológiai fogalmát (a bűn egzisztenciális fenoménjét) Heidegger, egyebek mellett, a következő megfogalmazásban írja le: „[...] a »bűnös« eszméjéhez hozzátartozik az, ami abban a bűnfogalomban, hogy »bűnösnek lenni valamiben« közömbösen kifejezésre jut: valaminek az alap-oka lenni. A »bűnös« formálisan egzisztenciális eszméjét tehát a következőképpen határozzuk meg: alap-oka lenni egy olyan létnek, melyet valamilyen Nem határoz meg – azaz valamilyen *semmisség alap-okának lenni*.¹⁷ Ez a „valamilyen semmisség” a jelenvalólet esetében az ő saját léte, belevetett létként, pusztá faktumként felfogva, a jelenvalólet semmissége tehát ebben az értelemben az alap-ok hiányaként értett semmisség. Ha pedig a jelenvalólet (ilyen értelemben) semmisség, akkor alap-okként mint semmisség alap-ok, vagyis semmis alap-ok, amint ezt Heidegger a jelenvalólet létértelmének vonatkozásában tételesen is megfogalmazza: „A gond – a jelenvalólet léte – mint belevetett kivetülés a következőt jelenti: egy semmisség (semmis) alap-ok-léte. Ez pedig azt jelenti: a jelenvalólet mint olyan bűnös [...]»¹⁸

Egzisztenciál-ontológiai értelemben a jelenvalólet nem azért bűnös, mert alap-oka felől semmis (a belevettség mint a jelenvalólet létben szituáltságának alpmeghatározottsága éppen pusztá fakticitását, oksági levezethetlenségét jelenti), hanem mert egzisztenciája *tényével* – a kontrafaktualitás elvével éppen ellentétesen, a faktumból kiinduló visszamenőleges intencióval/intencionalitással – az alap-ok-nélküliség konstitualizálódásának éppenhogy alap-oka. Másként megfogalmazva: faktikus/levezethetetlen, alap-ok-nélküli *mégis* léteével visszamenőleges érvennyel konstituálja az alap-ok-nélküliséget, így alap-ok-nélküli létezésének faktuma ennek az alap-ok-nélküliségnek az alap-oka; az alap-ok-nélküliségnek csak az ellenében való mégis-létezés faktuma által megvilágítottan lehet értelme.

A fundamentálonológiai bűnös-lét eszméjében tehát két, a kauzalitás pusztán formális értelmé szerint felfogott semmisség feszül egymásnak, úgy, hogy kölcsönös egymásra vonatkozásukban egymást konstituálják: az alap-ok-nélküliség semmissége és az ennek fényében semmis egzisztencia. A jelenvalólet mint „eredendően bűnös” lét fogalmának *létértelme* tehát ennek megfelelően valóban „egy semmisség (semmis) alap-okának lenni”.

Az egzisztenciál-ontológiai bűnértelmezés vonatkozásában fel kell figyelünk arra a lényeges aspektusra, amit Heidegger a „közömbösség” és a „formalitas” fogalmában ragad meg a bűn fogalmának tisztán ontológiai, morális vonatkozásoktól mentes leírásában, jelezve ezzel is, hogy itt pusztán a jelenvalólet létben szituáltsága formális ontológiai struktúramozzanatairól van szó, és ebben a strukturalitásban a „valami okának lenni” nem morálisan értelmezendő szubjektív hozzáállás a szándékosság/akaratlagosság módján való előidőzés értelmében.

Valamiféle nem morális értelemben vett vállaltsági elkötelezettség mégis létezik azonban a jelenvalólet bűnös létként felfogott létszituacionáltságának ontológiai struktúrájában: egzisztálva, faktikusan jelen-valón-létezve a jelenvalólet mintegy ennek a létnek a fakticitás módján való *fenntartása* létszituációját állandósítja, amit a belevettség létszituációjának a pusztán

¹⁶ A heideggeri bűnfogalomról és általában a bűn metafizikai fogalmáról különben kiváló írás áll rendelkezésünkre Tengelyi László *A bűn mint sorseseemény* c. könyve formájában. (Bp. 1992.)

¹⁷ M. Heidegger: *i. m.* 477.

¹⁸ Uo. 480.

faktikus létezés módján való ontológiai „felvállalása” értelmében is felfoghatunk. Ily módon, kiterjesztve az egzisztenciál-ontológiailag értett „eredendően bűnös” lét fogalmát, a jelenvalólét egy harmadik semmisségben is bűnösnek mondható ki: belevettségének mint semmis alap-oknak semmis alap-okaként időbeli létezésével, létének időben-fenntartásával saját létét a belevettségi pontból kimozdult végesség (a halál végessége) semmije felől is meghatározza.

Az előlegző elhatározottság tehát, amely az előlegzés sajátos jövőbeliségi értelmében az egzisztencia végességének megelőlegzésében el-jövő, vissza-jövő a jelenvalólét számára, azt már eredendő létszituáltóságának modalitásában, a fentiek értelmében vett eredendően bűnös létében találja. Az előlegző elhatározottság a jelenvalólét jövőbeli végességét előlegzőn vissza-hozva a jelenvalólét jelenidejűségébe, azt annak volt-végességével, a belevettséggel szembesíti, amely ebben a jelen-létbeni fennállásában már az ontológiai felvállaltság „bűnösségében” van. Az előlegző elhatározottság „visszafelé” irányuló, el-jövként értett jövő momentuma tehát a jelen-létben, amelyhez visszajön, egy ontológiailag felvállalt volt-létet talál, amelynek terhével ez a jelen-lét eredendően bűnös.

A jövőnek ebben a jelen-léthez való visszahozásában az előlegző elhatározottság egy *második* ontológiai vállalás módján viszonyul a jelenvalóléthez: „Ez a megértés annyit tesz, mint a bűnös létet egzisztálva elvállalni, a semmisség belevetett alap-okaként *lenni*.”¹⁹ Mint „megértés” ez a vállalás már reflektált „szituációba-hozás”, a jelenvalólét létben-szituáltósága modalitásának mint fakticitásnak/belevettségnek a megragadása; de még tisztán ontológiai értelemben vett egzisztenciális állásfoglalásról van szó, amennyiben a szövegben a hangsúly, olvasatunk szerint, az elvállalás modalitására utaló *egzisztálva* elvállalásra esik. Belevettként *egzisztálva* a jelenvalólét faktikusan már léte felvállaltságának ontológiai szituációjában határozódik meg, pusztán azért, hogy a belevettség szituációjában egyszerűen „tovább”, a belevettségi ponttól elmozdulón egzisztál.

A jelenvalólét létben szituáltósága modalitásának, a belevettségnek az előlegző elhatározottságban való reflektált elvállalása azonban a jelenvalólétet a *tulajdonképpeniség* ontológiai szituációjában határozza meg: „A belevettség elvállalása [...] azt jelenti a jelenvalólét számára: tulajdonképpeninek *lenni abban, ahogyan már mindenkor volt*.”²⁰ Eszerint a jelenvalólétnek a belevettség által meghatározott sajátos létszituacionalitása, létének mindenkori megelőző *már-léte* a faktikus egzisztálás módján való felvállaltság modalitásában lesz számára autentikussá, azaz a vele való azonosulás értelmében értett *sajátjává*, legsajátosabb lenni-tudásává. A belevettségben meghatározott „már mindenkor voltság” autentikussá válásának feltétele az a *sajátosulás*, amely a faktikus egzisztálásban való felvállaltság módján valósul meg.

A belevettségnek az elvállalással való autentizálása révén a jelenvalólét mindenkor mint a *maga* voltja egzisztál, legsajátosabb lenni-tudása mindenkor a belevettségre való kivételéből határozódik meg: „A belevettség elvállalása [...] csak úgy lehetséges, hogy az eljövendő jelenvalólét legsajátosabb »ahogyan eleve volt«-ja azaz a maga »volt«-ja *lenni* képes.”²¹

Az előlegző elhatározottságnak mint a jelenvalólét létben szituáltóságára vonatkozó *ontológiai állásfoglalásának* az időbeliségre való tekintettel eddig elvégzett elemzését az alábbiakban foglalhatjuk össze.

¹⁹ Uo. 536.

²⁰ Uo.

²¹ Uo. 536–537.

Az előlegző elhatározottság a jelenvalólét időbeliségi struktúráját a létben szituáltság ontológiai meghatározottsága vonatkozásában nyilvánítja ki. Eszerint a jelenvalólét időbeliségének ontológiai kereteit a belevettség előzés-jellegű faktikus „már-létének” és az egzisztencia lehetősége lehetetlenségét jelentő halál *el-jövendő* létének végesség-pontjai jelölik ki. Az előlegző elhatározottság ezeket a végességi pontokat egy sajátos előre-és visszanyúló mozgásban összekapcsolja, a jelenvalólét jelen-egzisztenciájában egymásra/egymásba helyezi. Az előlegzés a halálhoz *előrefutó* egzisztencia értelmében a jövő-mozzanatot képviseli, az előlegzés intencionáltja – a „kinek előlegzés” értelmében felfogva – azonban az egzisztencia jelenéhez *el-jövőként*, *vissza-jövőként* határozódik meg. Ez a vissza-mozgás továbblendül a „voltság” dimenziója felé, amennyiben az előlegző elhatározottság a megelőlegzettjéhez való visszajövetelben azt egzisztenciájában mint eleve-létezőt, belevetett/semmit egzisztenciát ragadja meg, amelyben az *egzisztálás* faktumának okán mint sajátjához viszonyul. Az előlegző elhatározottság ezáltal az előlegzés dimenziójában egyrészt a jövőt *el-jövőként* a jelenhez *vissza-hozva* és a voltságot az egzisztálás faktuma módján elvállva azt a jelenbe *előre-hozva* a jelenvalólét teljes időbeliségét bejárja; másrészt az elhatározottság dimenziójában a saját időbeliséghez mint létben-szituáltsági modalitáshoz való viszonyulás autentikusságát nyilvánítja ki.

Mindezek értelmében a fundamentálonológiai értett időbeliség a *jelenvalólét* terminussal megnevezett létező létben szituáltságának modalitását fejezi ki, amelyet az ehhez mint *sajátjához* viszonyuló előlegző elhatározottság mint „ontológiai állásfoglalás” emel az autenticitás szintjére. Az autentikus időbeliség *viszonyulásban* konstituálódó, reflektált időbeliség, amely mint ilyen sajátosan hermeneutikai vonatkozású. Erre nézve, valamint az időbeliségi struktúra belső artikulációjának vonatkozásában Heidegger a következő nagy horderejű, a jelenvalólét időbeli meghatározottságának sajátosságát megragadó magállapításokat teszi: „A jelenvalólét általában úgy van, mint én volt-*vagyok*, és csak annyiban képes jövőbelien úgy eljőnni önmagához, hogy *vissza-jön*. Tulajdonképpen jövőbelien *van* a jelenvalólét tulajdonképpen *voltként*. A legvégső és legsajátabb lehetőség előlegzése nem más, mint a legsajátabb volthoz való megértő visszajövetel. A jelenvalólét tulajdonképpen csak annyiban tud volt lenni, amennyiben jövőbeli. A voltság bizonyos értelemben a jövőből származik.”²²

Megítélésünk szerint a fentiekben a jelenvalólét időbeliségének értelmére vonatkozó egyik legreprezentatívabb heideggeri szövegről van szó, amely az ennek struktúráját artikuláló idő-mozzanatok sajátos fundamentálonológiai értelmét igyekszik megragadni. Az alábbiakban ennek interpretációját kíséreljük meg.

Értelmezésünk szerint a szöveg mindhárom időmozzanatot érinti, bár megnevezésszerűen csak a múlt („volt”) és a jövő szerepel. A szövegben a jövő-mozzanat domináns, az egész időbeliségi struktúrának értelmet adó dimenzióként ragadtatik meg. Az időbeliség jelen-mozzanatát a *volt-vagyok* szókapcsolat nevezi meg, amely értelemszerűen nem egy „tisztá”, hanem szintetikus, a múlt dimenziójával terhelt jelen-létet azonosít. Ennek megfelelően a jelenvalólétnek az előlegző elhatározottság összefüggésében értett időbeliségében nem létezik „tisztá” jelen, az (*én*) *vagyok* jelenidejűsége lényegileg a *volt-vagyok* múlt-vonatkozásával megtoldva és vele egyszerre értendő. A jelennek eksztatikusan megtartó jellege van, a jelen kivetül a múlt felé és magában megőrzi azt, és ebben az értelemben a jelen nem más, mint a múlt „jelenként őrzése”, a múltat jelenként őrző. Ebben az összefüggésben a múlt nyilvánvalóan a belevettség

²² Uo. 537.

létszituációjával kapcsolatban értendő, amely a jelenvalólét mindenkori jelen-létének a *már-lét* értelmében vett megelőzöttség jellegét kölcsönzi. A *vagyok*-ként értett jelen értelme nem más, mint a belevettségként értett voltságnak az egzisztálásban való *perpetuálása*. Az időbeliség jelen-múlt eksztázisa a múltat a megőrzöttség módusában a jelenbe helyezi, és a jelent feloldja a múltban, amennyiben a „jelen” értelmét a múlt megőrzöttségének értelme dominálja. Az „én volt-vagyok” megfogalmazásban a „vagyok” értelme a „volt” felé hangsúlyos. Ha megértjük a jelennek ezt a mindenkori múlttól-áthatottságát, a „volt-vagyok” volt tagja akár el is hagyható, a „vagyok” egymagában is kiegészül a voltság értelmével. Az így értett jelen szintetikus, eredetét, a voltságot őrzi.

A szintetikus, volt-vagyokként felfogott jelen képezi a jelenvalólét önmagához el-jövéseként, vissza-jövésként értett mozgásának fundamentálonológiai értelmét, úgy azonban, hogy magának ennek a jelennek az értelme (amelyben az el-jövő vissza-jön) ugyanakkor ennek az el-jövőnek az értelméből határozódik meg: „Tulajdonképpen jövőbelien *van* a jelenvalólét tulajdonképpen *voltként*.”²³

Mivel pedig a voltság „jelenként őrzött múlt”, a jövőbeliség a jelenvalólét egész időbeliségi struktúrájának direkcionálisát meghatározó, kitüntetett időbeliségi dimenzióként határozódik meg. Az időmoccanatok sajátos vektoriális mozgásként felfogott egységeinek fenomenális állapotát ragadja meg Heidegger az időbeliség fenoménjében: „Eljövendőként visszajöve magához, az elhatározottság meg-jelenítőként hozza magát a szituációba. A voltság a jövőből származik, mégpedig úgy, hogy a volt (jobban mondva a voltat jelenként őrző) jövő kibocsátja magából a jelent. Az ily módon a voltat jelenként őrző meg-jelenítő jövőként egységes fenomént nevezük időbeliségnek.”²⁴

A jelenvalólét létének gond általi meghatározottsága (belevettségként a jelenvalólét *nem minden továbbian* egzisztál, hanem úgy, hogy egzisztenciál-ontológiai értelemben „gondoskodik magáról”, minthogy létében ő maga a tét) az időbeliséget a gond struktúramozzanatainak (megelőzött-önmaga-előzőn-világra-hanyatló-lét) egysége és egész volta lehetőségfeltételeként világítja meg: „A gondstruktúra eredendő egysége az időbeliségben rejlik.”²⁵

Fundamentálonológiai időértelmezés versus vulgáris időértelmezés

Ez az eredendő egység Heidegger értelmezésében semmiképpen sem konstituálódhat a vulgáris időmegértés horizontjában értelmezett időbeliség alapján, amely az időbeliségi struktúramozzanatok *egy-sége* helyett inkább ellenkezőleg, ezek egymáshoz képest való kívülállóságának tételezése felé hajlik. Ezt Heidegger különösképpen kihangsúlyozza akkor, amikor az időbeliség struktúrájának a gondstruktúrával összefüggésben való leírásakor az önmagát-előzős fenoménjét a jövővel, a megelőzöttség „már-létét” a múlttal (a „voltsággal”), a hanyatlást pedig a meg-jelenítés értelmében vett jelennel hozza összefüggésbe. Ennek kapcsán írja, hogy

²³ A „voltként” kifejezés itt nem kell megtévesszen, mint ami egyértelműen és kizárólag a múltra vonatkozna, hiszen az eddigiek értelmében a jelennek sajátos múltvonatkozása van és fordítva.

²⁴ M. Heidegger: *i. m.* 537.

²⁵ Uo. 539.

„[...] tilos itt az »önmagát-előzés« »előzését« és a »már«-t a vulgáris időmegértésből megragadni. Az »előzés« nem az »előbb«-öt jelenti abban az értelemben, hogy »még-nem-most – hanem később«; ugyanígy a »már« nem azt jelenti, hogy »most-már-nem – hanem korábban«.²⁶ A klasszikus, lényegileg az arisztotelészi időkonceptióra alapozott időfelfogás tulajdonképpen megfosztja létjogosultságától a múltat és a jövőt, egyiket már-nem-létként, másikat még-nem-létként sajátos léttelenségbe süllyeszti, amelyeket ily módon az értelmezésében egyedül valóságos jelen sem kapcsolhat össze egymással. Ha a jelenvalólét belevetettségeként értett megelőzöttsége (már-léte) és a halál „beteljesültségéhez” viszonyított önmagát-előzése az időbeliségnek ezzel az értelmével bírna, akkor ezek egyáltalán nem jellemezhetnék a jelenvalólét létben-szituáltságának modalitását, pláne nem az autenticitás (egzisztenciál)ontológiai súlyával; semmiképpen sem biztosíthatnák a gond-struktúra eredendően egy-séges egész voltát mint egymáshoz képest teljességgel transzcendens mozzanatok; a jelenvalólét egyedüli tulajdonképpeni időbeliségi meghatározottsága a hanyatlás meg-jelenítése értelmében vett jelen-mozzanat volna, amely mint ilyen nem autentikus és csonka időbeliséget képviselne. Holott a jelenvalólét létben-szituáltságának modalitását mint gond-struktúrát adekvátan kifejező időbeliség éppen az időbeliségi struktúramozzanatok egymáshoz képest való kívülállása tagadásaként fogható fel. Az időbeliség fundamentálontológiai értelmének (a jelenvalólét létben-szituáltságának modalitására vonatkozó időbeliségnek) az időbeliség klasszikusan felfogott értelmétől való különbözőségét Heidegger a *jövő* irányába hangsúlyos módon a következőképpen is megfogalmazza: „[...] az »önmagát-előzés« a jövőt mutatja, mint ami egyáltalán lehetőségessé teszi, hogy a jelenvalólét úgy lehessen, hogy számára lenni-tudásáról legyen szó. Az »önmaga kedvéért«-re való, a jövőben megalapozott önkivetülés az *egzisztencialitás* lényegkaraktere. Elsődleges értelme a jövő.”²⁷ Az „elsődleges értelem” természetesen a több-értelműség implikatívja, ami az időbelien felfogott *egzisztencialitás* vonatkozásában (nem kimerítően) a volt-ság egzisztenciál-ontológiai értelmével egészül ki: „Hasonlóképpen a »már« annak a létezőnek az egzisztenciális időbeli értelmét jelenti, amely, amennyiben *van*, eleve belevetett. Csak mivel a gond a voltságon alapul, képes a jelenvalólét mint az a létező, ami ő, egzisztálni. »Ameddig« a jelenvalólét faktikusan egzisztál, addig soha nem múlik el, hanem már eleve *volt* az »én volt-vagyok« értelmében. És csak addig *tud* volt *lenni*, ameddig van. Ezzel szemben elmúlnak nevezük azt a létezőt, amely már nem kéznéllevő. Ezért a jelenvalólét egzisztálván sohasem képes önmagát kéznéllevő tényként megállapítani, amely az »idővel« keletkezik és megszűnik, és részlegesen el is múlt már. Mindig csak belevetett faktumként találja magát.”²⁸ Létének a belevettség létszituacionalitása által meghatározott mindenkori előzöttsége tehát a jelenvalólétet mindenkor a „már-lét” szituációjában tartja, amely nem lehet elmúltként nem létező, ahogyan a vulgáris időfelfogás a „már volt, tehát most nincs” értelmében a múltat elmúltként felfogja, hiszen ezt a voltságot a jelenvalólét sajátos egzisztencialitása sohasem vetkőzheti le magáról és hagyhatja maga mögött; létének faktuma a belevettség által megszüntethetetlenül az előzöttség szituációjában, az „én volt-vagyok” létmodalitásában van. Ennek értelmében írja Heidegger: „A fakticitás elsődleges egzisztenciális értelme a voltságban rejlik.”²⁹

²⁶ Uo.

²⁷ Uo.

²⁸ Uo. 539–540.

²⁹ Uo. 540.

A jelenvalólét tehát létben-szituáltsága időbeliségi értelmét tekintve a megelőzöttség és önmagát-előzés modalitásában egzisztál, múltja és jövője nem „már-nem-lét” és „még-nem-lét” a számára, hanem egzisztenciájában mindenkor *volt-vagyok* és önmagához *el-jövő*. A gond létszituacionalitási értelmére vonatkoztatva Heidegger ezt így fejezi ki: „A gondstruktúra megformálása az »előzés« és a »már« kifejezésekkel megmutatja a fakticitás és az egzisztencialitás időbeli értelmét.”³⁰

A gondstruktúrának ez a megragadása első látásra csak egy csonka időbeliséget képvisel, látszólag hiányzik ugyanis a jelen mozzanatnak az időstruktúrában való elhelyezése. Egyrészt azonban, mint az előzőek során már szó volt róla, a belevettség előzés-szituációját kifejező *volt-vagyok* megnevezés a jelen értelmét is hordozza (vö. „*jelenként* őrzött múlt”), másrészt ezt a látszólagos hiányt természetesen Heidegger is érzékeli, és a következőképpen teszi szóvá: „Ezzel szemben hiányzik a gond harmadik konstitutív mozzanatának – a hanyatló valamihez-kötött-létnek – ilyen megmutatása. Ez azonban nem jelentheti azt, hogy a hanyatlás nem alapulna ugyancsak az időbeliségen, hanem arra utal, hogy a *meg-jelenítés*, amelyen a gondoskodás tárgyát alkotó kézhezállóba és kéznéllevőbe való *hanyatlás elsődleges*en alapul, egy eredendő időbeliség módusában *bezárult* a jövőbe és a voltságba. A jelenvalólét elhatározottan éppen visszahozta magát a hanyatlásból, hogy annál tulajdonképpenibben legyen »jelenvaló« a feltárt szituáció megpillantásának pillanatában.”³¹ Ezekkel a megállapításokkal kapcsolatban itt csak annyit jegyünk meg, hogy egyszerre két másik jelenfogalom is körvonalazódik bennük, a *meg-jelenítés* és a *pillanat*, egyik a nem-tulajdonképpeni / hanyatló egzisztencia, másik az autentikus egzisztencia vonatkozásában. Ezeknek, illetve általában a Heideggernél fellelhető jelen-fogalmaknak a tárgyalása azonban már nem tartozik szorosan a témánkhoz.³²

Összegzés

A fundamentálonológiai időkoncepció értelmezése vonalán kifejtett elemzéseink alapvetően Heidegger-szöveginterpretációk voltak. Elsődleges célunk az volt, hogy érzékeltessük, a fundamentálonológia értelmezési horizontjából tematizált időbeliség az ember létben-szituáltságának sajátos modalitására vonatkoztatottan értett időbeliség, amely mint ilyen sajátos *önmagassági*, illetve *immanenciális* dimenziót hordoz; az így értett időbeliség tehát lényegileg az emberi létezés *saját belső* időbelisége, amely nem valamiféle semmire sem kötelező kísérvölensége, hanem sokkal inkább a tétszerűség ontológiai súlyával érvényesülő konstituálója ennek a létezésnek. Ebből adódóan az idő *szegmentalitása* is, amit hagyományosan a múltnak, jelennek és jövőnek nevezett struktúramozzanatok fejeznek ki, sajátos értelmezést kap, a *volt-vagyokként jelenként őrzött múlt*, a jelenhez és múlthoz egyszerre *el-jövő jövő* egymásba játszanak és sokkal inkább az egymásban-levés és egymásból konstituálódás, semmint a semmire sem kötelező egymáson-kívül-fekvés fenomenalítását hordozzák.

³⁰ Uo.

³¹ Uo.

³² Az egzisztenciális analitikában a jelen fogalmának több jelentése azonosítható, amelyek a megnevezés szintjén is elkülönülnek egymástól. Például: a magát a jelenvalólét sajátos egzisztencialitását megragadni szándékozó *jelenvalólét (ittlét, Dasein)*, az általunk már tárgyalt *múltat jelenként őrző jelen*, az ugyancsak említésre került *meg-jelenítés*, valamint a *Gegenwart (ellen-várt)*, a *Vorhandenheit (kéznéllevőség)*, illetve a már szintén említett *pillanat (Augenblick)*.

Elemzéseink során az idő szokványos filozófiai, illetve tudományos eszméjére is utalásokat tettünk. Írásunk bevezető részében ezt a hagyományos időfelfogást úgy jellemeztük, mint amely kétszeresen is külsődlegességi relációban gondolja el az időt, az ember és saját struktúramozzanatai vonatkozásában egyaránt. Előbbi vonatkozásban az idő „objektív”, az emberen kívül és tőle függetlenül *is* meglévő egzisztencialitásként ragadtatik meg, amely az ember viszonylatában elsődlegesen közömbös, semmire sem kötelező létezőként *van*; utóbbi értelemben a múlt, jelen és jövő egymáson kívül fekszenek, olyannyira, hogy egyedüli „valósága” tulajdonképpen csak a jelennek van. Reményeink szerint az eddigiekből valamelyest kitűnhetett, hogy a kétféle időkoncepció között alapvető, elsősorban értelmezéshorizonti különbség létezik. Ennek nyomatékosítására, illetve arra a nehezen elkerülhető felvetésre (hiszen alapvetően mindannyian a szokványos időkoncepción nevelkedtünk) való válaszként, hogy az idő elsődlegesen mégiscsak „objektív”, és a véges emberi egzisztencia *után* is továbbhalad, Heidegger erre vonatkozó reflexióját idézzük: „Csakhogy a magam többé-már-nem-jelenvalóléte ellenére »nem megy-e tovább az idő? És nem rejlik-e még, nem történik-e még végtelenül sok minden »a jövőben«? A kérdésekre igenlően kell válaszolnunk. Ennek ellenére nem mondanak ellent az eredendő időbeliség végességének – mert egyáltalában nem arra vonatkoznak. [...] Az időbeliség eredendő végességéről szóló tézis nem vitatja, hogy »az idő továbbhalad«, neki csupán az időbeliség eredendő fenomenális jellegét kell rögzítenie [...]”³³

Temporality as a Feature of Dasein. About Temporality in the Sense of Fundamental Ontology

Keywords: Dasein, temporality, finitude, sin, anticipated determination, past, present, future

The present thesis discusses certain features of temporality as a fundamental ontological concept, based on the interpretation of a selection of some texts by Heidegger, considered representative by the author. The fundamental thought of the work is the belief that temporality as a concept of fundamental ontology refers to a specific, essential way of *Dasein* „in existence” and as such, bears features of *self-identity* and *immanence*. The thesis also displays a comparative point of view regarding the classical conception of time.

³³ M. Heidegger: *i. m.* 542–543.